ÚJ

MAGYAR MUZEUM.

II. ÉV. JUL. 1. 1852. X. FÜZ.

ARKADIA, MINT MAGYAROK HAZÁJA.

SZABÓ ISTVÁNTÓL.

Némi foglalkozás mellett Hesiod Theogoniájával azon eredményre jutván, hogy a magyar nyelvnek nem megvetendő köze van a görög mythologiához: míg annak kidolgozása sikerülhetne, jónak látszott mintegy kalauzúl valamit előre bocsátani. Hellas őskora felett nagy homály borong, épen mint nemzetünké felett is, úgy hogy hőskori lakát tekintve sem ama hires, sem eme kedves fajról nem tudunk semmit. A görögöt csak a trák földön, legfeljebb a Bosporuson átköltözési hirében, a magyart szintugy legtöbben csupán vizeik közt emlegetik; azontúl egy biztos lépést sem látunk az eredeti haza felé. Úgy tetszik, e részben is ott a való, hol azt legkevesebbé gyanítjuk. Egyiptomból számos kivándorlások történtek a Középtengeren s az ázsiai partokon is Európába, névszerint az ismeretes hellen földre, melyek átalán véve minden bizonynyal hibásan szoríttatnának egyes családokra. És ime, ezen egyiptomi rajból gyarapodhatott az eleve alkalmasint vékony görög elem. Annyi valószinü, mikép ama szerencsés vegyületből, melyet a régészek különféle lelkes nemzetiségek összeforrására visznek vissza, az egyiptomi tényezőt kihagyni nem lehet. Habár a görög faj kedélye különbözőnek látszik is ama komolynak festett nemzetétől, azonkivül hogy némely része az elsőnek kifogást szenved, egyrészről megfejti e különbséget az éghajlat, másrészről a görög vallás,

Digitized by Google

a görög tudomány, s mi tán itt legfőbb, a görög müvészet, az egyiptominak meg nem tagadható leánya. Az egyiptomi építészet, mond egy hires utazó, alapja volt mindannak, a mit mí eddig csudáltunk, s kizárólag a három görög osztály alá, a dor, jon és korinti alá rendezénk. És ne gondoljuk, mint közönségesen hinni szokás, mintha az egyiptomi építészet a müvészetnek gyermekkora volna; söt inkább mintája az minden másnak [1].

Jelenleg a görög nép egy ágáról, az arkadiairól legyen itt szó. Mi úgy vagyunk meggyőződve, hogy Arkadia magyarok hazája volt, s hogy e népet Egyiptomból kapta. Ez nagy szó, s oly mérsékelt, oly korlátolt erő mellett, melylyel mi rendelkezhetünk, ennyit mondani kész merény. Azonban nagy dolog az ek, nem kisebb a meggyőződés.

I.

Az *arkas* név magyar szó.

Az arkadiai nép neve sajátlag *arkas*, mely első tekintetre csak egy vonallal különbözik a magyar *farkas* szótól, nyelvtanilag véve pedig épen nem különbözik. A görög nyelvtan ugyanis egy cikket közöl a digammáról, mely a régi görög nyelvben széltiben divatozott, s különösen az aeol szójárásban maradt fent legtovább. Ez, a két lehen kivül még egy harmadikkal, mint legerősebbel járult az orthographia s orthoepiához, tulajdonkép pedig mássalhangzó volt, és a latin vagy magyar *v* betünek felelt meg azon szók elején, melyek a két szokott lehen kezdődnek. Így például a görög *οἶνος* és a latin *vinum*. Ha veszszük a digamma alakát, az a mai sajtó alól tökéletes F formában kerül ki. E szerint az *arkos* görög szó, digammával véve, egyszer *v*arkas, másszor *f*arkas hangot ad. Így a *ὑιός* görög szóban a magyar *fiú* rejlik.

Ehez járulnak több indokok. Így, Pelasgusnak, az arkadiaiak első királyának fia *Lykaon* volt, mely név gyökerében farkast tesz. E hős Likaeon hegyen, mely ismét farkas, Lykos-ura fővárost építi, melyet lehetlen másként fordítani mint *farkas-fark*. Végre Zeust Lykaeosnak nevezi el, azaz *farkasinak*, vagy arkasok Jupiterének. Lykaon unokája volt *Arkas*, kitől az eddig vadonnan élő nép szelid

[1]) V. *Denon*, Reisen durch Ober und Unter-Egypten. Berlin. 1803. 253. lap.

Digitized by Google

gyümölcsöt, kenyeret, ruhát, gyapjugyártást tanult, és *arkas* nevet kapott. Pausan. Arkad. II. 1. IV. 1. E tenger *farkas* szó görögben és magyarul nem állhat üresen Arkadia őstörténetében, hanem a nemzet jellemébe vágott, s mit a görög λύκος mond, azt mondja az *arkos* név is.

Egy rege szerint, a hajdani arkosok csakugyan farkasokká is szoktak leszegetni, s ezt mindjárt Lykaonon kezdik. Ovidnál Metam. I. 213. Jupiter emberi alakban világot látandó, Arkadiában betér Lykaonhoz, s ez tudni akarva, halandó-e vagy isten, emberhúst ad fel. Jupiter a palotát egyszerre lángba borítja, mire a királyi gazda fut, a mezőn beszéd helyett felondit, farkassá lesz, az agg férfiu szürke szinét, kegyetlen természetét megtartva. Továbbá Pausaniasnál Eliacor. post. VIII. 2. egy Demarkh nevü athleta, szinte arkas születés, még pedig *Parrhas* városából, mely név a *farkas* szónak elgörögitett olvasása, a Lykaeos-Zeus áldozatánál farkassá alakult, s tíz év mulva ismét visszaváltozott. Platónál is De Republ. VIII. p. 314. a főnökből zsarnok akkor válik, mikor elkezdi azt tenni, mit a mythos arkadiai Lykaeos-Zeus templomáról beszél, hogy a ki benne emberzsigert izlel, szükségkép farkassá lesz. Ismernek még utóbb is a pásztorok Virg. Eccl. VIII. 9. kivált az arkadiai pásztorok, bizonyos füvet, nascuntur plurima ponto, melylyel Moerisék magokat gyakran farkassá tették, s aztán erdőbe rejtettek. Herodot IV. 105. szerint is a Neurokról, bizonyos scytha módon élő népről azt beszélik a scythák és köztök lakó hellenek, hogy évenként minden embere farkassá lesz néhány napra, aztán ismét visszatér a régibe. E hit annyira ment, hogy Plinius szükségesnek látá cáfolásába bocsátkozni. Hist. Nat. VIII. 34 [1]).

---

[1]) Homines in lupos verti, rursumque restitui sibi, falsum esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia, quae fabulosa tot seculis comperimus. Unde tamen ista vulgo infixa sit fama in tantum, ut in maledictis versipelles habeat, indicabitur. Evanthes inter auctores Graeciae non spretus, tradit Arcadas scribere, ex gente Anthi cuiusdam, sorte familiae lectum, ad stagnum quoddam regionis eius duci, vestituque in quercu suspenso transnatare, atque abire in deserta, transfigurarique in lupum, et cum ceteris eiusdem generis congregari per annos novem. Quo in tempore si homine se abstinuerit, revertí ad idem stagnum: et cum transnataverit, effigiem recipere, ad pristinum habitum addito novem annorum senio.

Digitized by Google

Végre az arkas név magyarsága még Róma épitőivel is igazolódik. A kitett csecsemők sirására közelített a *farkas*, csecset nyujtott, s nyalogatá. Így talált rájok Faustulus, és vitte nevelni Larentiához, némelyek szerint nejéhez, másokként egy nemberhez, ki pásztorok közt megosztott szerelme miatt *lupa*nak neveztetett volna, honnét a farkastól dajkált gyermekek meséje eredt. Liv. I. 4. Plutarkh. Romul. II—IV. Maig haboznak e rege értelmezésében, holott itt az *arkas* név játszik, s a kisdedet szoptató farkas egy arkas vagyis arkadiai nő volt, akár Larentia néven nevezzük őt, akár sem. Ekkor ugyan is már rég laktak ama vidéken arkadiaiak, és javában játszották a farkasdit, ha a *lupercalt* jól fordítom. Palatin hegyen mond idézett helyen Livius, tartatott a lupercal játék, mely az arkadiai Palantium (utóbb itt Palatiummá vált) nevü városból került. Ibi Euandrum, qui ex eo genere Arcadum *multis* ante tempestatibus ea tenuerat loca... Pausanias Arkad. XLIII. 1. 2. szinte elbeszéli, hogy egy római császár az arkadiai Pallantiont faluból várossá tette, és szabaddá s adómentessé. Mert, úgymond, Euander, egy észre és kézre elökelő ember, Hermes [1]) és egy nympha fia, gyarmatra küldetvén s Pallantionból arkas hadsereget vezetvén, Tiberis mellett várost épitett; e város, némi változással Róma egyik részében nevét utóbb is megtartá.

Ennyi összevágó adat után alig marad egyéb hátra, mint körülnézni, honnan a *farkas* név egy nemzeten. Mert hogy a fentebbiek ki nem elégítő forrásul szolgálnak, bizonyos. De ki tudná a rég elenyészett nép nevét okadatolni, holott a mai nemzetekéit is ritkán tudjuk? A halálra vált Jákob ősatya kiosztván fiai közt áldásait, Benjamint *ragadozó farkasnak* nevezi: Beniamin lupus rapax, mane comedet praedam, et vespere dividet spolia. Genes. 49. 27. E versben a reggeli és esti idő jellemzőleg áll a farkasról, jelentvén a két szürkületet, mely már a tudomány körébe vág. Valamint a szentirásban különbség tétetik azon két világosság közt, melyek egyike a teremtés első napján, másik a negyediken lesz [2]),

---

Mirum est quo procedat Graeca credulitas. Nullum tam impudens mendacium est, ut teste careat stb.

[1]) Hermes, másképp Theut, másképp *Set*, melyből az *isten* név. L. alább.

[2]) A minők a theologok, olyan itt a vélemény. Der alte Dichter hat sich das Licht als eine von Sonne und Mond unabhängige Materie gedacnt, wesshalb er dieses zuerst schaffen lässt, damit es zu der

Digitized by Google

úgy a görög és egyiptomi mythologiában a Lato és Apolló nevek külön világosság személyesítői, ámbár mindkettőnek kedvence a *farkas*. Lato jelenté az éjszakai és szürkületi világosságot, Apollo pedig az *ápoló* és tenyésztő napfényt, melynél már nemcsak láthatni, s nemcsak homályban, hanem az élet gondjait végezhetni is. Lato farkasokon jön és farkas alakába öltözve Delosba, hogy ott terhét, Apollót letegye; ez állat ezen istennő jelképe. Hug, Untersuchungen üben den Mythos der berühmtern Völker der alten Welt, vorzüglich der Griechen stb. Freyburg, 1812. p. 172—5., ezt bőven bebizonyitja, mint azt is, hogy Lato szürkület istennője: Leto ist die Gottheit der Dämmerung. A magyar *farkassetét* e tárgyhoz mellékelve nem kis fényt kölcsönöz a mesének, s nem kis fényt kap maga is. *Farkassetét* néven csak bizonyos szembajt ismer talán a magyar, holott Lato szerepe két *szürkületre* vonatkozik, mely az állat *szürke* szinétől viseli magyar nevét. Azonban ha nézzük a görög λύκος szót, ebben fekszik talán a *farkassetét* kulcsa. Prisci Graecorum primam *lucem*, quae praecedit solis exortus λύκην appellavere hodieque *lycophos* cognaminant. Macrob. Saturnal. I. 17. E λύκη szó a latin lux luceo, a német Licht és lichten, s a magyar *lik* és *lyuk*ra emlékeztet. Mikor a magyar ember, különösen a palóc magyar erdőségből végre kijut, sok eredetiségében azt mondja, hogy *kilyukadt*: mentem, mentem, egyszer csak *kilyukadtam* az erdőből. A görög λύκος tehát vagy ezen testvér szókból alakult, vagy a mese reájok vonatkozik. Wortähnlichkeiten waren oft die Ursache, dass man allerley Nebenvorstellung an die Hauptidee anreihte. Oft sind es schlechtweg nur die Namen, welche in den mythischen Erzählungen die Weisung zur Erklärung enthalten.

Schöpfungsarbeit helle werde; jene Körper erst am 4-ten Tage. Die Vorstellung konnte leicht enstehen, da man es täglich länger licht seyn sah, als die Sonne am Himmel stand, und Licht auch ohne Sonnenschein. Gesenius, Hebr. Lesebuch. Halle, 1821. p. 4. Ezt azért tette a teremtő, mond Bossuet, hogy megtudjuk, mikép minden csak tőle függ. Il a plu à ce grand ouvrier de créer la lumière avant même que de la réduire à la forme qu' il lui a donnée dans les astres, parcequ' il voulait nous apprendre que ces grands et magnifiques luminaires, dont on nous a voulu faire des divinités, n' avaient par eux-mêmes ni la matière précieuse et eclatante, dont ils ont été composés, ni la forme admirable à laquelle nous les voyons réduits. Discours sur l' Histoire Universelle. Paris, 1843. p. 121

Digitized by Google

Hug. Szép volna, ha ablak szónk ezen *luk* és *apa* vagy *aba* szóból eredne, mely utolsóból eredt a *nap* is, egy betüvel megtoldva euphonia kedveért; és ha *fenestra* valahogy *fény-eresztő lyukat* tenne Latiumban: úgy ezt Euander és az arkadiai pelasgok vitték volna magokkal oda.

II.

A *pelasgok* valószinüleg egyiptomiak.

Az arkasok első királya Pelasgos volt, s így maga a nemzet is minden bizonynyal pelasg. A pelasgok nyomait Herodotnál, s még némely egyéb régiek után az ujabb vizsgálódóknál szemléljük. Hogy az olvasó könnyebben itélhessen, a kútfőket hiven közlendjük.

„Krösoskor, mond Herodot I. 56., két nevezetes népág élt az összes Hellasban, a lakedaemoni dor vagyis pelasg, és az atheni jon vagy hellen. A hellen még nem származott ki sehová, a pelasg pedig nagyon vándor vala. Deukalion alatt ugyanis Phthiotisban lakott, hellenfi Dor alatt Ossa és Olymp hegyek tövében az úgynevezett Histiaeotis tartományban; Histiaeotisból Kadmosék által kiüzetve Makednos név alatt Pindosnál; innen Dryopisba, innen végre Dor néven Peloponnesosba költözött. Mi nyelvet beszéltek legyen a pelasgok, bizonyosan nem tudom megmondani; de ha következtethetünk a Tyrrhenia feletti Kreston városban maiglan lakozó pelasgokról, kik a mai dorokkal valaha határosak voltak, s akkor a mai thessal földet lakták; ha következtethetni a hellesponti Plakiét és Skylakét tartó pelasgokról, kik az atheneiekkel együtt laktak; ha továbbá lehet azon városokról, melyek pelasg neveiket elcserélték: ha, mondom, ezekből arányozni szabad, a pelasgok barbár nyelvű nép voltak. Ha már az egész pelasgság ilyen volt, az attikai nép, minthogy pelasgi volt, hellenné váltakor egyszersmind nyelvéből is kitanult. Ám a *krestoniak* egy szomszéd néppel sem azonnyelvüek, valamint a plakieiek sem, holott egymással igen is; ezzel igazolják, miszerint azon nyelv mellett maradtak, melyet magokkal e földre vittek. A *hellenség* viszont nekem elejétől fogvást azonegy nyelven látszik beszélettnek; hanem, miután a pelasgoktól elvált, az akkor gyenge törzs lassanként sok osztálylyá felosztott, kivált minthogy számos barbár törzsek adták hozzá magokat. Továbbá nekem úgy tetszik, a pelasg faj, mely barbár volt,

Digitized by Google

semmerre sem gyarapodott valami nagyszerüvé."—Említi még Herodot a hellenek e barbároktól elváltát idézett könyve LX. cikkében is.

Most következik egy új tekintély [1]. „Mind Niebuhr, mind Müller O. megegyeznek abban, mit halikar. Dionysios dacára ma már aligha tagad valaki, miszerint a régi tyrrhenek valósággal pelasg nemzet voltak. A pelasgok őslakát illetőleg csak azt kivánja megjegyezni, hogy a belföld a szigetektől és partságtól e részben különbség alá esik. Hol a pelasgok a partoktól távol említtetnek, kell hogy azok sokkal hamarabb és szilárdabban megalapitották legyen magokat és *compact* néppé alakultak, mint hol szigeteket és partokat foglaltak el kalózokul, teszem az aegeumi tenger éjszaki és keleti részén, meg Imbros és Lemnos szigetein, söt magában Athenben is. Ezzel öszhangzik, hogy épen *legrégibb székeik Peloponnesos szivében*, *Arkadiában*, *melyre az őspelasg Argos támaszkodott*, és az éjszaki Görögország beltartományaiban, jeleltetnek ki a történet által. Az utóbbit egész szélében hosszában lakják ők, és laktanak valamint Pindostól keletre Thessaliában, hol még később is fentartá magát egy Pelasgiotis tartomány [2], két Larissa, egy Argissa, egy Dodona; szintugy nyugatra e hegyvonaltól, hol az őspelasg Dodona éjszakon, és ismét egy Argos és *Argivus ager* délnek. Úgy látszik, Macedonia felett is kiterjeszkedett. E széles benföldet tehát úgy tekintjük, mint a hajdani pelasgok történeti ősfészkeit."

Ime, itt van, mit a pelasgokról fövonalokban ekkorig lerajzolt a kutató buvárlat. A pelasgok *Thessaliában* s lent *Peloponnesos szivében* honolnak, honnét átrajzanak Tyrrheniába. E szerző idézi halikarn. Dionysios azon nyilatkozatát, miszerint a pelasgok Pelasgos ivadékai, kinek atyja Neptun és Larissa volt; s hogy e pelasg ivadék hatodik nemzedéke Thessaliába költözött volna. Neptun fia csak az lehet, ki tengerről jött Argosba; s ide csak Libyából vagy Egyiptomból jöhetett oly régidőben valaki tengeren át. Lássuk az egyiptomi nagyszerü expeditiók élén Sesostrist és Osirist, ha a két név nem egy személyt illet, mely amott hieroglyph, itt a történeti

---

[1]) Dr. R. Lepsius, Ueber die Tyrrhenischen Pelasger in Etrurien etc. Leipzig, 1842. 6—7. l.

[2]) Ott van Ptolomaeos földabroszán. Basileae, 1545. Tab. Eur, X.

Digitized by Google

Musa élő beszéde által hasíttaték ketté, midőn az egyiptomi szentirások az egyiptomi szóhagyományokkal egy és ugyanazon fejedelem irányában meghasonlottak. Először Sesostris táborozását vegyük.

„Mint az egyiptomi papok beszélik, írja Herodot II. 102. az arabiai öbölből hosszu hajókon indulván ki, a Verestenger mellettieket másokkal egyetemben hatalma alá vetette. Ekkor hazament, igen nagy sereget szede, s indult szárazon, minden utjában levőt meghódítva. Ha erős és szabadságát védő népre akadt, oszlopokat állított földükön neve feliratával, s hogy erővel tette alattvalóivá; kiket ellenben harc nélkül kerített hatalmába, azok oszlopaira szintolyat iratott, s mellé nőszemérmet, ezzel a nép gyávaságát ábrázolva. Így ment át *Ázsiából Európába,* s mind a *scythákat*, mind a *trákokat* meghódítá. Úgy tetszik, ez volt utjának legszéle, mert itt látszanak az utolsó oszlopok. Innen visszatért *Phasis* felé. Hanem itt már bizonyosan nem tudom, maga Sesostris hagyott-e a földön némi részt gyarmatul táborából, vagy a vándorlásba untak, önkényt maradtak-e hátra Phasis mellett. Annyi igaz, a kolkhisiak szine egyiptomi eredetre mutat. A kolkhisiak magok is azt hiszik; s én még onnan arányzom ezt, mivel a kolkhisiak barnák, göndörök; de ez másokkal is közös, hanem az emberi nem közt csupán a kolkhisiak, egyiptomiak és aethiopok metélkednek körül ősidőktől. A phoeniciai, syriai, palaestinai népek ezt szinte az egyiptomiaktól mondják hogy tanulták. A Thermodon melletti *Syrek*, mint a *Partheniosz* mellettiek is, és az ezekkel szomszéd *Makronok* [1]) azt mondják, hogy közelebb a kolkhisiaktól vették. De hadd mondjak más bizonyt is. Lent a kolkhisiak és egyiptomiak mívelnek azon egy módon. Egyéb életmódjok egészen, sőt nyelvök is hasonló. A Sesostris állította oszlopok nagyrészint nem léteznek, de palaestinai Syriában magam láttam még olyakat, rajtok az említett iratokkal és a nőszeméremmel. Joniában is van két, kősziklába vésett müve, merre Ephesosból Smyrnába mennek, s merre Sardisból Smyrnába. Mindkét helyen férfiu van faragva, öt arasznyi nagyságu jobbjában láncsával, balában kézívvel, s egyéb *egyiptomi* és *aethiop* fegyverzetben. Egyik vállától a másikig ezen értelmü egyiptomi

---

[1]) *Parthenios*, *syr*, *makron* nevekről többoldalulag hallottunk már nézeteket, mint *magyarokról.*

Digitized by Google

szent irat fut keresztül mellén: Én e tartományt önvállaimon szereztem. Némelyek e képeket Memnonéinak vélik, de igen tévednek." Így a történetek atyja.

Diodor pedig I. 53. ezeket írja Sesostrisról: „Ez minden előtte élteket fölülmult nagyszerü tetteivel. Miután róla nemcsak a hellenek eltérő hiszemben vannak, hanem még Egyiptomban is, mind a papok, mind az öt énekekkel dicsőitők egymással nem egyezőket mondanak, mi megkisértjük a fenlevő adatokból s emlékekből a legvalószinübbet előadni." Aztán elmondja szerfelett gondos és különc, azonban harcias pályára igen szerencsésen kiszámított nevelését. „S miután hatszázezer gyalogot, húszezer négyszáz lovast, huszonkétezer hadszekeret kiállított, először délnek az aethiopokra ment; kiket megigázván, a Verestengeren túl tábort járatva egész Indiáig mindent meghódíttatott. Ez alatt maga vezette harcosaival egész Ázsiát meghódította. Mert nemcsak a később Nagy-Sándor által elfoglalt földet járta meg, hanem oly népeknél is megfordult, hol amaz nem volt; mivel átment a Gangesen, bejárta Indiát egész az oceanig, mint a *scythákat* is a *Tanaisig*, mely Európát Ázsiától elválasztja: s ekkor mondják, hogy egy osztályt az egyiptomiakból hátrahagyván, Maeotis tavánál a *kolkhisi* népet alakította volna. S hogy e faj egyiptomi eredetü, azt hozzák fel ismervül, hogy egyiptomiasan körülmetélkedik, megmaradván e szokás a telepeknél is, valamint a zsidóknál megmaradott. Átkelvén pedig *Európába*, és keresztülmenvén *Trákországon*, kenyér szüke és szoros helyek miatt veszélybe jött hadseregét elveszteni. Azért táborozásának jeléül emlékoszlopokot állítván, egyiptomi ugynevezett szent betükkel ezeket iratá fel: E tartományt fegyverrel vette meg királyok királya, urak ura Sesostris. Az oszlopot pedig készítteté, harcias népeknél férfi, gyáváknál nőszeméremmel." Aztán említi Diodor is, hogy saját képeit szinte felállítá néhol köböl, kézívvel és láncsával, négy könyöknyinél négy ujjnyival nagyobb alakban, a minő t. i. termete volt. Kegyesen bánt minden meghódolt jobbágyaival, de haza temérdek foglyot vitt, kilenc év alatt fejezvén be hódító táborozásait. Így Diodor.

Osiris táborozása itt természetesen ki nem maradhat. „Beszélik, ugymond ismét Diodor I. 17., hogy Osiris mint jótékony és dicsvágyó fejedelem, nagy hadsereget gyüjtvén az egész szárazat bejárni vállalkozott, s az embereket megtanitani szőlőmivelésre, búza

Digitized by Google

és árpatenyésztésre. Úgy hivé tudniillik, ha az embereket elszoktatja vad életmódjoktól, és szelídre vezérli, jótéte következtében örök tiszteletet aratand: mi úgy is lett. Mert nem csak kik akkor nyerték ez adományt, hanem minden későbbiek is a gabnák becse miatt a legnagyobb istenekül tisztelték azok feltalálóit. Osiris tehát Egyiptomot jó rendben hagyván utnak eredt, maga mellé vevén vezérekül Anubist és Makedont, mindkettőt hires vitézt. Ezek mindketten igen jelentékony fegyvert viseltek, némely állatokból melyek merénykész lelkeikkel nagyon egyeztek: *Anubis* ugyanis kutyabőrből tett sisakot, *Makedon* pedig *farkasfőt*; s ez az oka, mint hiszik, ezen állatok tiszteletének Egyiptomban. Magához vette *Pan*t is, az egyiptomiaktól különösen Thebaisban még azzal is tisztelteteti, hogy neki várost építettek, mely honi nyelven Khemmo, fordítva Panopolis nevet visel. Követék gazdászat-értő egyének is, mint *Maron* vincellér és *Tiptolemos* búzatermesztő. Mindenek készen levén, Osiris fogadást tön az isteneknek, haját mindaddig nevelni, míg hazájába vissza nem tér, s elindult Aethiopiára. Ez időtől szokás volt az iróig utazásközben a hajat nevelni. Midön Aethiopiában volna, hoztak hozzá a *Satyr* fajból, melynek csipején azt mondják, hogy szőrgyöpet van; mert Osiris víg ember volt, s szerette a zenét és táncot, s azért sereg zenészt hordozott magával, köztök kilenc énekes szüzet, kik azonban egyebet is tudtak, mint a hellen musák rokonai. Ezek vezére Apolló volt, ki azért Musagetes nevet visel. A satyrok azért vétettek fel a táborhoz, mivel értettek a tánchoz, énekléshez, minden mulatsághoz és kópéséghoz. Mert Osiris nem volt harcias férfi, nem is akart háborúkat s üldözeteket rendezni, miután minden nép isten gyanánt fogadta jótékonyságaiért. Aethiopiából, betanítván az embereket földet mívelni, s nevezetes városokat épittetvén, főnököket s adószedőket rendelve elindult utjára. Azonban Nil folyó *Sirius* feltüntekor, midön leginkább szokott áradni, kitörvén, nagy részét elönté Egyiptomnak, s legnagyobb mértékben azon tájt rongálá, melynek gondnoka Prometheus volt. A számára minden oda lett e vidéken. Prometheus bujában majd önkezü halállal végezte ki magát. A folyót sebessége s erőszaka miatt *Aetos*nak [1]) nevezék. Herakles azonban, kit Osiris helyette-

---

[1]) Ἀετὸς = *Sas*. E *Sas* név azonos lehet *Sais* névvel, melyet Alsó-Egyiptomnak [Alexandria épitése előtt] fővárosa viselt. Volt egy

Digitized by Google

sül hagyott, nagyon derék s vállalkozó ember levén, a folyó csapongásait elgátlá s medrébe visszaszorítá. Azért a hellen mesében a Prometheus máját faldosó sas megöletése Herakles által. A folyó legrégibb neve *Okeane*, görögül Okeanos; utóbb kitörései miatt *Sas* nevet kapott; azután egy királytól *Aegyptos* nevet; végre meg Nileus fejedelemtől *Nilt* [1]). Most azért Osiris Aethiopia határán (tehát a Kataraktáknál) járván, a folyót mindkét oldalról feltöltötte, hogy áradáskor a földet károsan ne lepje el, hanem bizonyos zsilipek által annyi víz bocsáttathassék ki, a mennyi célszerü lenne. Azután Arabián keresztül Indiába vezeté seregét, egész a lakható határig; s Indiában nem kevés várost épített, közöttök egy *Nysát* is emlékeül egyiptomi szülővárosának; ott ültetett repkényt is, mely csupán e Nysében tenyészett el. Oly sok nyomait hagyta Indiában, hogy az utóbbi indok öt magokénak, ind eredetünek tartanák. Mindenütt emlékoszlopokat hagyott táborozása jeléül. Megjárta Ázsia egyéb népeit is, míg Hellespontnál átkele *Európába*.

---

város *Sasvár* [Hieraconpolis] néven is. *Aegyptos* a folyó későbbi neve, igen hasonlit a görög *αἰγοπιός* szóhoz, mely *kánya*, *héja*.

[1]) Inkább sebessége szerzé e nevet a folyónak. Maga Diodor írja, hogy az ugynevezett kataraktáknál oly *sebes* és *erőszakos*, hogy *nyil* sem inkább, *ὥστε δοκεῖν μηδὲν βάλης διαφέρειν*. I. 32. Hier sahen wir, was man mit dem Namen *Katarakten* belegte. Es ist weiter nichts, als die am Felsen gebrochene Welle des Flusses, der im Sturz über diese an einigen Orten Kaskaden bildet. Sie sind so unmerklich, dass man sie kaum auf der Zeichnung andeuten kann. Ich nahm nur zwey derselben auf, an jenem Querfelsen, wo unsre Schiffart endete, um die falsche Idee von jenen berüchtigten Katarakten zu vernichten. Mit eigenthümlichen karakteristischen Farben ausgemahlt, gäben sie ein schönes Bild. Diese Berge, rauh, schwarz und bewässert widerholen sich in einem düstern Licht im Spiegel des *vorüber gleitenden* Flusses, eingeengt, und zurückgestossen von Granitblöcken, welche, indem sie ihn theilen, seine Oberfläche zerreissen und ihn lange weisse Furchen bilden lassen. Diese wilden Formen in eben so wilden Farbenwebungen kontrastiren sonderbar mit dem zarten Grün der Palmbäume, in unordentlichen Gruppen hie und da auf den Felsen zerstreut, und dem azurnen Gewölbe des Himmels — hier gewiss dem schönsten, reinsten in der Welt. Dieses Bild, gut gemahlt, gäbe die Darstellung einer ganz neuen Natur. *Denon*, p. 270. Diodor szavai azonban azt mondják betühiven, hogy a *Nil sebessége nyiltól semmiben sem különbözik*. Mintha mondani akarná: *Nil=nyil*.

Digitized by Google

És itt már *Trákországban Lykurgost*, a barbárok királyát, mivel intézvényeinek akadályokat gördített, megölette; Maront pedig, az immár elaggottat hátrahagyta, az ültetmények gondnokául egy város alapítóját, melyet nevéről Maroneának nevezett. *Makedont* pedig, a fiát, ott hagyta királyaul a róla nevezett *makedo* népnek. Triptolemosra végre az attikai földmívelést bizta vala. Így Osiris az egész szárazföldet bejárván, a közéletet legszebb terményekkel boldogitotta. Ha a föld szőlőterméshez nem volt ildomos, megtanitotta az árpából készítendő italra, melynek ereje és illata nem igen hátrál a borénak. Visszatérvén Egyiptomba, majd ajándékokat hozott mindenünnen, a legbecsesbeket, majd jótétei nagyságaért minden népeknél bevallott halhatatlanságban részesült, és az istenekéhez hasonló tiszteletben. Holta után istenek közé költözött." Eddig a hellen iró. Az árpalé nem boza?

Ezen összeállítás szerint a *pelasgok* és *egyiptomiak Trákországban*, és így azon földön, hol Orpheus az első görögöket némi hittanra oktatta, s az agyonverésektől elszoktatta, szépen találkoznak. Egy szemes utazó látott még Tayget hegyénél némi Demetertemplomban egy Orpheus-szobrot, mely hir szerint *palasg* mű volt volna. Pausan. Lakon XX. 5. Egy másikat pedig Delphiben, melynek hellen viselete volt, és sem ruhája, sem fövege nem *trák*. Phok. XXX. 2. A lantnak e dicső férfia tehát némelyek szerint barbár.

III.

A pelasgok *magyar* neve.

Ha nem tagadhatlan, de mégis fontos okok mellett a pelasg nevet a magyar *félisten* névből tarthatnók elrontottnak. Populorum Africae oppidorumque nomina vel máxime sunt ineffabilia, praeterquam ipsorum linguis. Plin. Hist. Nat. V. 1. E kimondhatlanság oka ennyi ferdítésnek. Ama neveket aztán oly szavakhoz csigázták, melyek valahogy hasonlítottak hozzájok. Keresgéljük a *félisten* szót, s benne a *pelasg* nevet.

A biblia *felistim* és *palaestin* neveiben *félisten* szónkra találunk. Alig lehet betüben és hangban hasonlóbbat várni! De ezenkül hallgassuk ki Plutarkhot; a *palaestin* névnek értelmét kivüle talán senkiből ki nem vehetni. Isis az elveszett Osiris után bujdostában nyomába jött, hogy a kedvest rejtő koporsó phoeniciai Byblosban van. A kesergő jövevény magát a byblosi királynéhoz adta fel szol-

Digitized by Google

gálóul, s a királyi fiuk nevelése rá bizatván, csecs helyett ujjat adva táplálá azokat, s éjenként egyik halandó részeit leégetgeté. Az anya megleste, s feljajdult; mi által megfosztá fiát a halhatlanságtól. A királyi kisebbik fiu belehalt; a nagyobbat magával vivé az Osiris birtokába jutott Isis. Midön magányban lehetvén a kedves halottat csókolgatná, a fiu hátul lopakodva meglesé. Isis megfordult a kandira s ez tekintetét el nem viselhetve, szörnyet halt. Mások szerint utazás közben egy viharkor veszett tengerbe. Mindazáltal Isis istennő tekintélye isteni tiszteletet szerzett neki; mert a kit az egyiptomiak *Maneros* néven énekelnek, ez az. Mások azt adják hozzá, hogy a fiu *Palaestinos* vagy *Pelusiosnak* neveztetett, s az istennő építette város tőle kapta volna nevét. Így Plutarkh, Isis és Osiris. XV—XVII. Ez előadásban mély titkok fekhetnek, az azonban a tetején úszik, hogy isteníteni akarásról foly a beszéd, mi nem sikerülvén, a királyfi megnyerte mégis mind a *félisten* rangot, mind *palaestin* szóban a *félisten* nevet. Szint ezen mütét alá vetette Demeter is keleosfi Demophoont eleusisi dajkaságakor; szintígy vetett akadályt a fiu istenülésének királyi anyja; de kimondá az istennő: Haláltól és enyészettől ment nem lesz, hanem igen is örök tisztelete azért, mert térdeimen állt és karomon nyugodt. Homer. hymn. in Demetr. 239—264. Demophoon *hős* maradt csak, azaz *félisten*. A *félisteneket Herosoknak* nevezték, azaz *hireseknek*, és ime egy *Heropolis* az egyiptomi utban Palaestina felé Strabo XVIII. 1. p. 444., mely nem lesz egyéb a homálya miatt oly nevezetes *Hiroth* városnál. Calmet, Dissertatio de transfretatione Erythraei. p. 326. A *félistenek* és *hiresek* tehát nemcsak mythologiában, de geophraphiában és történetben is szerepelnek, és pedig Egyiptomból kiindulva fel egész a phoeniciai Byblosig. *Hiroth* = *Hiros*, mert ר = s.

Már pedig a *pelasgok* mintha ez uton jártak volna; mintha ők *palaestinek* lettek volna! Olvassuk itt a hires magyarászt ismét, a mint némely szavai, akár helyesen, akár hibásan állnak. Anno 1125. a. C. Mephras in Aegypto superiori a Siene Herbipolim (Hermopolin?) usque regnavit. Paullo post imperavit Misphragmulhosis, qui *Philisthaeos* magno numero ex Aegypto depulit, coegitque sedes sibi querere in *Palaestinam*, Idumaeam, Syriam et Libyam. Haec tenentes loca dilatarunt sese per *Graeciam*, colonias deducentibus Leleno, Elzeo, Inacho, *Pelasgis*, Cecrope. Pastorum reliquos in

Digitized by Google

Abaritidem vel *Pelusiacum* inferioris Aegypti angulum reclusit [1]). Itt a *pelasgok* és *philistheusok* egyedül ketten állanak szemközt, és karöltve is. A *filistim*, azaz *palaestin* népet sokkal előbb, de szinte Egyiptomból vezeti ki a szentirás 1. Móz. 10. 14. Ott hatalmaskodik ez, míg a ránött Izraeltől végre kiszorítva országvilág bujdosott. Már Józsue igen nyomá őket, ki elől Herakles oszlopai körül Tharsis és Agrába is menekültek, mint az afrikai oszlopok feliratai mondják: A Josua latrone profugi nos praefecti Chananaeorum venimus hic habitatum. Annál könnyebben megállapodhattak a közelebb Hellasban. Ez volna Egyiptomból a *pelasgok* egyik utja.

E *palaestin* vagy *félisten* vagy zsidósan *pelestim* névből nem kevesebb kényelemmel alakul a *pelasg* szó, mint száz meg száz idegen szó a mi nyelvünkben. Lám *püspök* négytagu szóból került.— Egyébiránt nevezetes itt a dodonai *pelasg* Jupiter-tisztelet, vagyis legelső jósoda Hellasban. Még Peleusfi Akhilleus is ezen istenre hivatkozott, ezt imádta, egyik legnagyobb bajában: *Ζεῦ, ἄνα Δωδωναιε, πελασγικέ.* S honnan e *pelasg* Jupiter? „A *hellen* és *libyai* jósodákról mond Herodot I. 44., az egyiptomiak ezt beszélik: A thebei Jupiter papjai szerint, a phoeniciaiak két papnőt vittek el Thebéből, kiknek egyikét Libyába, másikat Hellasba adák el. E nők állitották az emlitett népek jósodáit. Ellenben a dodonai jósoda főnökei beszélik, hogy Thebében két fekete *galamb* szállott volna fel, s egyike Libyába, másika hozzájok repült. Emez egy bükkfára szállván, emberi hangra fakadva nyilatkozott, hogy ott *Jupiter* jósodáját kell állítni. A Libyába szállott galamb pedig *Ammon* jósodáját alapítá, mely szinte Jupiter tulajdona. Így Herodot. S mivel a két galamb *πελειὰς* nevet visel nála s a leirta mondában, ezt is igyekszik megfejteni. Én, ugymond idézett helyen 56. e *galambokról* = *peliasokról* úgy vélekedem: ha a phoeniciaiak a két nőt kivitték, s egyiket Libyába, másikat Hellasba adták; gondolom, imez a mai Hellasban, *mely akkor Pelasgiának nevezteteti*, a thesprotoknak adatott el, s ezeknél szolgálatban állva alapitotta a dodonai jósodát. *Pelias* néven pedig azért neveztethettek e nők a dodonaiak által, mivel barbárok voltak, s mivel madarakhoz hasonlón látszottak szólani. Utóbb emberi hangon nyilatkozott a *pelias*,

---

[1]) Calmet, dissertationes in Chronologiam Aegyptiorum etc. p. 69.

[2]) Eredetiben *Dis* mindenütt.

Digitized by Google

mikor már érthető hangokat ejtett; de míg barbarizált, nekik úgy tetszett mintha madárhangon beszélne. Mert hát hogy is beszélhetne a madár emberileg? Feketének mondják a *peliast*, mivel a nő egyiptomi volt.“— Herodot tehát ezekben egy mesés szót, egy rejtélyes nevet akar görög nyelvéből értelmezni, mi neki, mint látnivaló, sehogy sem sikerül.

E *peliasok* onnan jöttek, honnét a *pelasgok*; a pelasgok minden hittanban tanitói voltak a maroknyi helleneknek; a pelasgok közt éltek a legtöbb *herosok* vagy *félistenek*; a pelasgok barbárok voltak nyelvben; a pelasgokat gólyáknak, tehát madaraknak nevezték el a hellenek, Strabo IX. 1. p. 241. sok járkeléseik miatt. Itt tehát a maga helyén keresnők a *peliasokat*. Ezek a *pelasgok* fogtak lenni. Mi a madarakat illeti, őseink *magyar* neve alkalmasint *madar* vagy madár is volt, mikor a legmesésebb pelasg időkben nemcsak egyes egyedek, hanem egész seregek is változtak madarakká. Calmet földképén a Verestenger fölött egy *Madar* város neve, tehát ott hol imént *hireseket*, *félisteneket* nyomozánk. Aristophanes pajkos *Madaraiban* oly dolgokat emleget, melyek könnyen reánk vonatkoznak, például a *boldog* várost, hol madártej is lelhető, s mely a Verestengernél van, vers 144. Nevezetes a *dor* név is. Ez a pelasgok egyik ágát illette. Feljebb láttuk a pelasgok elválását a dóroktól, vagy viszont. Meglehet, valamint amazok *gólyák*, úgy emezek *daruk* vagy *darvak*. Ők együvé tartoztak. A *gólyák*, mond Aelian De natura animalium. III. 23. szülőiket nagy gonddal ápolják, nem emberi törvény parancsából, hanem jeles természetök által indíttatva. Ad hoc etiam audio *ciconias* et *grues* frigoris iniuriam simul effugere, et hiberno tempore exacto, cum ad sedes suas remigraverint, cum illas, tum has nidos suos rursus cognoscere, sicut homines domum. Alexander Myndius ait, *ciconias* pariter viventes, cum ad senectum pervenit, ad *Oceanitidas insulas* profectos *ex avibus in homines converti*, idque *pietatis* erga parentes praemium consequi. Érdekes a többit is látni. E kegyes gólyák mindenesetre a boldogok szigeteibe költöztetnek. Itt laknak a *makarok*, azaz, a boldogok. Ez is *félistenek* nyoma.

A *pelasg* és *palóc* név közt nem kis hasonlatosság és közelség. A palócokat *gothoknak* mutatta meg egy magyar buvár Tud. Gyüjt. 1834. folyam., s e goth név a *félisten* névnek szomszéda. Ugyanott *rablók*, haramiák a palócok, mint mi feljebb *Lepsiusnál*

Digitized by Google

hasonlót láttunk a pelasgokról. De e *félistenek* és e *haramiák* azonegy nép lehettek. Thukydides említi, hogy a rablás az ősidőben még *dicsőségnek*, tehát *herosok* dolgának is tekintetett. I. 5. A rablót ez és más irók is λῃστής-nek nevezi, s e néven hivatnak említett magyar hazánkfia bő értekezése szerint a palócok is. Vajjon nem a *félisten* és *phylisthaeus* megcsonkításával-e? Annyival is inkább megtörténhetett ez, mivel volt egy szó, mely a *philisthaeus* névhez igen hasonlított. Hesiodnál ugyanis Op. et Dies 375. áll a φηλήτης szó, senki által sem ismerve gyökerében, hanem *tolvajnak* fordítva: Qui namque mulieri confidit, is *furibus*. Az utolsó szó a *palócokat* [1]), φηλήτης görögje a *filistimet* és *félistent*, mindkettő a palócokat és pelasgokat juttatja eszünkbe. Riemer a leirt görög szó alatt nem tudván hova lenni, idézi Seneca helyét: *Latronum* mores, quos *Philetas* Aegyptii vocant. Ezek hasonlók lehettek a mai mamelukokhoz Egyiptomban, kiknek szörnyü hatalmát a francia hadjárás meggyengítette, Mehemed-Ali pedig egy évtizeddel utóbb egészen feloszlatta. Egyébiránt a palaestinai *filistimek* igaz istent látszanak tisztelni Mózesnél Genes. 20. 5. [2]). Homerusi néhány helyen az utasok s jövevények el nem mulasztják kikérdeni a gazdákat, tudnak-e ismernek-e istent, vagy csak amugy minden törvény nélkül élnek. A kyklopsok nem ismerték az istent, és a kyklopsok építették a peloponnesosi óriásműveket. Die *Kyklopen*, die so weit im gesitteten Leben vor den Titanen voraus waren, hatten die Mauern von *Argos* und Mykene erbaut, die man lange nachher noch kyklopische Mauern, öfter aber *pelasgische Städte* nannte. Hug. I. 163.

Nevéről ezt tudtuk a *pelasg* népnek. Nyelvök nyomait eddig csak Etruriában látták. Az ott kiásott emlékeken oly szókra, oly mondatokra akadunk, melyeket a mai külföldi mély tudomány sem képes valamely ismeretes nyelvre visszavinni. Lepsius néhányat közöl idézett művében; kettő vagy háromnak tiszta pelasgságáról meg van győződve. A szókat, melyek az emlékeken folytában állanak, belátása szerint szaggatja meg, s azt hiszi, bár nem igazolhatja, hogy bennök a görög nyelv emlékei rejlenek. Az első imhol van.

---

[1]) Mint rablókat, haramiákat.

[1]) Früher scheinen sie den wahren Gott verehrt zu haben, nachmals übten sie den schändlichsten Götzendienst. Allg. Realencyclopädie für das katholische Deutschland. Achter Band.

Digitized by Google

Mi ni kedu ma mi madu maram lisiai dipurenai
ede erai sie epana minedu nastav helefu.

Ehez még egy másikat függeszt, nézete szerint szinte tiszta pelasgot:

Mi ni mulvene keveldu ir pupliana.

Ezen pelasg feliratok majd mind *mi* szóval kezdődnek, mint még ez is: *Mi kalairu fujus*, melyet Müller után szerző maga is görögnek néz: Εἰμὶ Καλαιροῦ υἱός. Még ezek előtt, úgy tekintvén az etrusk nyelvet, mint az umberek által elrontott pelasg nyelvet, néhány szót közöl mindkettőből e renddel:

Etr. *Est*, *muniklet*, *veltina*, *turu*, *karu*, *kape*,
Umb. *Est*, *muneklu*, *veltu*, *tures*, *karu*, *kapi*,
tesne, *mena*, *tuse*, *einzeriu*.
tesenakes, *menes*, *tu(r)se*, *anzeriatu*.

Mi nem merünk ezek magyarításába ereszkedni, de úgy tetszik, egynél több hang titkos bájjal kinálkozik belőlök a magyar fülnek.

IV.

Arkadiai pelasgok.

Arkadiát a görög rosz idők talán minden egyéb görög tartománynál keményebben sujták. Még Polybios szépeket irhatott rólok. „Miután, úgymond IV. 20., az arkasok nemzete minden hellenek előtt az erény némi hirében áll, nemcsak erkölcsei s életében nyilatkozó vendégszeretete s embersége miatt, de leginkább vallásos jámborsága tekintetéből; érdemes a *Kynaethek* [1]) vadságát röviden szóba venni, mikép volt az lehetséges, hogy ámbár kétségtelenül arkasok, mégis olyannyira nyersek s botrányosakká lettek a hellenek közt. Én úgy látom, a régiektől helyesen meghagyott intézeteket, és az egész Arkadiában lakók javára tett okszerü szabályokat, ezek bontották fel legelőször. Zenét ugyanis, tudnillik valódi zenét, minden népnek hasznos gyakorolnia, az arkasoknak pedig szükséges is. Mert épen nem kell hinni, mit Ephoros munkája bevezetésében hozzá sehogy sem illőleg mond, mintha a zene csalás s ámítás esközeül hozatott volna be az emberek közé [2]); va-

---

[1]) Ezek *kúnok* lehettek. A *pelasg* és *dor* úgy jár és fészkel együtt, mint a *gólya* és *darv*, mint a jász és kún.

[2]) Ma hozzá tette volna, hogy *a papok által*.

Digitized by Google

lamint azt se, hogy a régi kretaiak és lakedaemoniak a fuvolyát rhythmost csak amugy vaktában hozták volna be trombita helyett csatáiknál; mint végre nem azt, mikép az első arkasok összes polgárzatukba céltalanul vették fel oly mértékben a zenét, hogy azt nemcsak gyermekkorukban, hanem serdült ifjuságokban is egész harminc éves korukig szükséges foglalkozássá tennék, ámbár különben a legkomolyabb életmód emberei. Azt ugyan is kiki tudja, miszerint majd kizárólag az arkasoknál van divatban, hogy a gyermekek mindjárt csecsemőségöktől fogvást törvényszabta hymnusokat és paeanokat szoktattatnak énekelni, melyekkel honi bevett szokás szerint dicsőítik a hazai *herosokat* s isteneket; ezentúl pedig Philoxen és Timót modorát betanulva, nagyszerü ünnepélylyel tartják a körtáncot Dionysos (Bacchus) fuvolyásai mellett szinházukban, a fiúk gyermeki höstáncukat, a legények az úgynevezett férfiast. Szintúgy társalgási köreikben is nem annyira külföldies mulatságokkal töltik el teljes életöket, mint inkább magokban, osztályonként híva ki énekre egymást. Nálok bevallani, hogy valamely egyéb tudományban járatlan valaki, semmi szégyen; az éneket pedig még csak nem is tagadhatják, minthogy valamennyen kénytelenek azt tanulni, nemhogy átallanák magoktúl elhárítni; mivel ez nálok rút és illetlen volna. Sőt fuvolya és hadrend melletti indulókat s táncokat gyakorolván a nevendékek, köz felügyelet és költség mellett évenként adják ezek mutatványát szinházaikban a polgárság előtt. S mindezt koránsem puhaság vagy hiuság kedveért hozták be a régiek, hanem azért, mivel látták, mikép munkálkodik önkezüleg kiki, egy szóval, mily fárasztó és sulyos életet visel; látták a kedélyek komolyságát is, mely öket kisérni szokta a lég hidege s legtöbb vidékeiken elterült bizonyos búskomorság miatt, melyet szükségképp el szoktunk sajátítni mindnyájan. Mert nem egyéb, hanem ezen okból ered az, hogy nemzetiségi s minden tekintetben oly szerfelett elütünk egymástól jellem, arc, szín és legtöbb foglalkozásinkra nézve. S így a természetes dacot és durvaságot szelidítni s elsimítani mesterkedvén, e szempontból létesíték mind az említettet, mind pedig összejöveteket s köz áldozatokat tenni szoktatták a férfiakat és nőket, s táncra leányaikat az ifjakkal. Szóval, mindent elkövettek a lélek szilajságának szoktatás általi kimüvelése s szelidítésére.

Míg a történész örömest megemlegeti a népek vallási és mü-

Digitized by Google

vészi hajdanát, addig a földleiró, szóba hozván, hogy a hellenek közt legrégibbek az arkasok *Azan* és *Parrhas* osztályai, szigorun odaveti, mikép e tartomány teljesen elpusztulván, nem érdemes felőle hosszasan értekezni. Strabo, VIII. 8. szól azonban mégis nagy dolgok viszhangjaít.

Jóval később Pausanias még egy könyvet szánt Arkadiának, s felőle valamivel többet tud mondani, hogysem a világ előtt oly nagy hirben álló Attikáról. Mert jóllehet emennek utóbbi története nagyszerübb, s ámbár az atheniek vallásossága minden mai városéval versenyezhetne, mégis amott az ős régiség hagyományai sokkal magasztosbak, s még ma is különös figyelemre méltók. Principio, mond egy római bölcs [1]), Joves tres numerant ii, qui theologi nominantur: ex quibus primum et secundum natos in Arcadia, alterum patre Aethere, ex quo etiam Proserpinam natam ferunt, et Liberum; alterum patre Caelo, qui genuisse Minervam dicitur, quam principem et inventricem belli ferunt: tertium Cretensem, Saturni filium, cuius in illa insula sepulcrum ostenditur.

Az egyiptomi Thebét kivevén, alig van Arkadiának mássa mindazon helyek közt, melyek istenek bölcsőiül ismeretesek. Két Jupiter születik ott; sőt a harmadik is ott születik, ámbár Kretában fogantatva. Rómában egy Jupiter sem született. Ez ugyan világváros, mely dicsőséget egy ország asszonyával sem cserél; ah, mert az első és utolsó hitnek bizományosa, melyet az emberi ész kereshet és talál, melyből a ti egyedieitek öröktől fogva úgy sugárzanak ki, mint a minő szemeitek vannak! De Róma a hit csudája, s hasonlításon kivül marad. Hanem az arkadiai istenek azért imádandók, mivel az ősmagyarral vele voltak, talán a világ teremtésétől fogva. Hiszen Cicero három *Jupitere* magyar.

V.

A pelasg-arkadiai magyar istennevek.

Ha szemügyre veszszük az említett három *Jupitert*, bennek egy személyt és állományt fedezünk fel, mindazáltal eredetileg három név alatt. E meglábolhatlannak látszó homályból szerencsésen kivezet bennünket e három név: *Zeus*, *Dis* és *Isten*. A két első eredetét követve a zsidó *Eloah* és *Jehová*ban közvetlenül a magyar

[1]) Cicero, De natura Deorum. III. 21.

Digitized by Google

élő és *jó* szóban vélünk feltalálni; az *Isten* nevet pedig *Set* ősatya nevéből eresztjük. Ha e nézet alapos, az arkadiai *Jupiterek* mind *magyarok istenei*.

1. Zeus, Elohim és Él.

Bibliánkban kellvén s lehetvén az őshittant keresni, aligha magának a fővalónak *ősneve* is ott nem áll feljegyezve. Mózes első könyvének mindjárt harmadik szava *elohim*nak hirdeti őt, s ha a világteremtő itt saját nevén hivatik, úgy e szó lesz legrégibb nemcsak a kérdéses három közt, de összesen mindazok közt is, melyek az emberiség tengerében valaha fölmerültek. De az *elohim* név egyes száma *eloah*, s azonos amazzal az *elim*, emezzel az *el* név, mely formák szintannyiszor fordulnak elő, ugyannyira, hogy idézéstől megkimélhetem az olvasót. Hanem mikor azt mondjuk, a minthogy mondjuk is, hogy e név a magyar *él* és *elő* szóban leli gyökerét, ezt már igazolni kell. Mert ámbár egy regényes krónikában nemzetünk aranykorából [1]) ősnépünkről az mondatik, hogy ez, mint a legtöbb régi pogány nemzet, faragott képeket nem bálványozott, hanem az egy istent, az *élő-jót*, az alkotó és romboló elemek képében, s az anyatermészet dicsőitésével imádá: ebben oly nagy szó áll, hogy vagy a költő valódi ihlettségében látta a valót, vagy pedig őt e részben igen komoly nyomozás előzte meg. Mi e nyomozást nem ismerjük, de örvendünk, mert nézete helyességét részünkről is pártolhatjuk.

A héber kútfőben a fölény *Élő* néven tiszteltetik, úgy, hogy a dogmaticusok *hhaj* és *ζῶν* nevet adnak neki, mely zsidó és görög szó *élőn* kivül egyébbel nem fordítható. Numen supremum recte natura sua existimatum est *ἀνώνυμον*, quum nomina ei indita maximam partem sive cultus *ἐγχωρίου*, sive humanae conditionis vestigia prodant. Praeivere tamen literae sacrae compellationis eius haud paucas, inter quas nomina ארוני, אל, אלוה, שדי, חי, עליון, יהוה, Θεός, Κύριος, ὁ ζῶν, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων, πατήρ, κτίστης πάντων inprimis eminent. Auctores graeci Θεόν, Δία, πατέρα πάντων, δαίμονα, δημιουργόν, ἡγεμόνα παντός, Ἰάω; romani Deum et Numen, Nostrates *Gott den Herrn* signo recepto et omnibus fere communi celebrabant [2]). A zsidó szók sorában álló *hhaj* és *el*, *eloah*, meg *eljon* egymásnak fordításai. Példa reá I. Mó-

[1]) Losonci Phönix, kiadja Vahot I. Pest, 1851. I. k. 35. l.

[2]) Ammon, summa theolog. christianae. Lips. 1816. p. 61—62.

Digitized by Google

zes 16, 13, 14. hol *elohim* helyett *hhaj* szót tesz az iró; mi a legujabb magyar forditásban is hiven adatik vissza; valamint a lutherfélében is: Darum hiess sie den Brunnen einen Brunnen des *Lebendigen*. E hely oly határozottan igazolja nézetünket, hogy a következők már nem is szükségesek. Így értelmezték a hetvenék is az elohim nevet, midön 4. Mózes 14. 21. magával elohimmal mondatják: *Élek* én, és *élő* az én nevem; ζῶ ἐγώ καὶ ζῶν τό ὄνομά μου. Ez uton járt Philo is [1], midön a bibliai *Meel* nevet értelmezé, melyben az *el* név nála *istent* és *életet* jelent egyszersmind. A szó két első betüje *me* praepositio. Halljuk az allegoriai magyarázat atyját. Enochi filius dicitur *Gaidad*, quod exponitur *grex*, admodum scite; qui enim omnia attribuit menti, quae suam naturam, qualis sit, complecti nequit, ei par erat irrationales potestates (lények) gignere in *gregem* collectas. Ea enim opinio rationalium hominum non est. *Grex* autem unusquisque pastorem non habens superimpositum, magnis incommodis necessario conflictatur. Idcirco Moyses orans ait: Provideat Dominus Deus spirituum et omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc; qui possit exire et intrare ante eos, et educere eos vel introducere, ne sit populus Domini sicut *oves* absque pastore. Idcirco Gaidadis filius dicitur fuisse *Meel*, cuius nomen interpretamentum habet „*a vita Dei*". Cum enim *grex* ratione careat, Deus (El vagy Elohim) autem fons sit rationis, necesse est eum, qui sine ratione vivit, *a vita Dei* (él vagy elohim) secludi. *Vivere* igitur secundum Deum (el és elohim) definit Moyses esse in eo diligendo. Dicit enim: *Vitam* tuam esse diligere ens supremum. Itt mindenütt az istenben levő *életről* beszél, s tisztán az *elohim* nevet magyarázgatja. Vita Dei és ἀπο ζωῆς θεοῦ, mindkét pár szó helyes is felesleges is. Helyes, mert mindkét szó csak az egyes elohimot nyomja ki; felesleges, mert egyik elég volna. Kiadói nem találván a *Meel* névben a *vitat* és *deust*, alájegyzik: Scilicet quasi מחית אל [2]. Ita Hieronymus Lib. nom. hebr. *Mahuiael*, *quis est Dominus?* vel *ex vita Deus*. Lehet, Philo csak ἀπό θεοῦ t irt, s hagyomány utján e néven ζωή t értett, mit a leirók aztán kitettek; lehet, hogy mindkét szót maga tette ki, de egyiket a másik glossájaul.

---

[1]) Philonis opera omnia. Edit. Mangey-Pfeiffer. Argentor. 1786. Tom. II. 283—4.

[2]) *El életétől*; igazán: Élő-isten életétől.

Digitized by Google

Valóban ama titkos értelmü beszéd, mely minket *istenben élni* tanit, melylyel annyira fénylik az evangelium, annyira tömve minden asceta, ezen *elohimra* vonatkozik. És midőn az új szövetségben ilyesekre jövünk: Te vagy az *élő* isten fia, kényszeritlek az *élő*-istenre, rettentőség az *élő*-isten kezeibe esni; ez *élő-isten* helyett nem lehet az eredetiben *elohimnál* vagy *hhaj*nál egyebet keresnünk. Hogy megváltónk ajakán e szó tanításai közben szokott istennévül szolgált, kitetszik utolsó fájdalmas nyilatkozásából is: *Eli, eli*. És igen feltünő ama szent ajkon eme szózat: Mit keresitek az *élőt* a holtak közt? Ő ezzel magát *elohimnak* mondotta, mint máskor is *életet* tulajdonított magának, az atyáéval hasonlót. Egy másik hely pedig: Non est Deus mortuorum, sed vivorum, még egy Bossuet tolla alatt is némi homályban maradt [1]), midőn azt csak a kifejezés *nyomatékával* akarja igazolni. Nem megy sokra e helytt Rosenmüller sem. Notandum est, mondja, vocem *Dei*, ubi possessionum casum post se habet, significare *benefactorem optimum atque potentissimum*, quod negare Sadducaei non poterant. Sed Abrahamus, Isaacus, Jacobus nihil in hac vita supra ceteros homines receperunt. Sequitur ergo restituendos esse eos in vitam, ut peculiariter atque eximie Deus ipsorum Deus, i. e. εὐεργέτης esse possit. Látnivaló, hogy az *isten* vagyis *elohim* neve igen önkényleges jelentést kap, s ámbár az innét kizsarolt értelmezés legalább mond valamit, de hidegen hagy és ki nem elégit. *Elohimot* magyarul véve tökéletesen kifejlik minden homályból a szöveg. Az én nevem *élő-isten*, nem pedig *holt-isten*, azért a feltámadásról bizonyosak lehettek. Jézus kortársai *elohim* néven *élő-istent* értettek.

Nálunk magyaroknál az *élő-isten* oly nemzeties hang, oly ősi szózat ajkunkon, hogy annak régi, a legvénebb történetekbe felnyúló magyarságáról nem szükség beszélnünk. Úgy tetszik, a zsidó először csak *eloah* formában irta azt, s egyenest a magyar *élő* hang-

---

[1]) *Dieu n' est pas le Dieu des morts;* il n' est pas digne de lui de ne faire, comme les hommes, qu' accompagner ses amis jusqu' au tombeau, sans leur laisser au delà aucune espérance: et ce lui serait une honte de se dire *avec tant de force* le Dieu d' Abraham, s' il n' avait fondé dans le ciel une cité èternelle où Abraham et ses enfants puissent vivre heureux. Discours s. l' histoire univ. Paris. 1843. p. 224. A hely Máté 22. 32.

Digitized by Google

zott szavában; de később a vallási féltékenység ebben is elkülönzésre törekedett. A magyar mondotta: *Él* a magyarok istene; ezt a zsidó *elim*re változtatta. A magyar mondotta: *Élő* isten; ezt a zsidó *elohim*má tevé. Meglehet, az ősmagyar „*Él a magyarok istene*" kitételben az *él* szó nevet jelent s nem igét képvisel. Ekkor aztán hasonló lesz a görög ἥλιος-hoz, mely néven a *napot* tisztelték mindenfelé. S mivel elohim Jézust is illette, azért némely tévtanitók őt napnak tartották és nevezték [1]).

És ime, a görög *Zeus*, vagy annak *Zen* olvasása szinte *élnit* jelentő igéből ered, tudnillik ζάω vagy ζῶ igéből. Elég itt egy bölcsre hivatkozni, ki az egyiptomi titkokon kivül még a mosaismusba is avatva volt [2]), s különben is milliók helyett látott; ez a *Zeus* nevet oly határozottan *élőnek* értelmezi, mintha csak a magyar *élő-istent* forditaná. Idézi szavait Dankovszky is [3]), de neheztelve, hogy nyelvét nem tudván nézeteit nem pártolja: Platon, der die slavischen Mundarten als die Quelle seiner Sprache nicht zu Rathe gezogen, nimmt zu Spitzfindigkeiten seine Zuflucht, um die verschiedenen Namen Ζῆνα und Δία die doch dasselbe bedeuten, dem Leser zu erklären. Ennyire keresi a világ menedékét a nagyoknál, s ha valahogy attól elesik, kész azokat kicsinyeknek mondani. Talán a szláv nyelvnek nagy közét a hellen mythologiához nem tagadhatni, de e részben inkább barátunk az atheni bölcs, hogysem megrovója. Plato tökéletesen látott, midőn *Zent* és *Dist* két

---

[1]) Et forte non desit, qui dicat apud semetipsum: numquid forte DominusChristus est *sol* iste, qui ortu et occasu peragit diem? Non enim defuerunt haeretici, qui ista senserunt. Manichaei solem istum oculis carneis visibilem, expositum et publicum non tantum hominibus, sed etiam pecoribus ad videndum, Christum Dominum esse putaverunt. Non est hoc Christus Dominus. Ille est ipsa lux, quae fecit hanc lucem. Hanc amemus, hanc intelligere cupiamus, ipsam sitiamus, et in illa ita *vivamus, ut nunquam omnino moriamur*. Ista enim lux est, de qua prophetia olim praemissa ita in psalmo cecinit: *Quoniam apud te est fons vitae, et in lumine tuo videbimus lumen.* Szent Ágoston, Breviar. Sabb. infr. oct. hebd. IV. quadr. Itt az *elohim* és ἥλιος egymással vegyítkezik.

[2]) Ὁ ἐξ Ἑβραίων φιλόσοφος Πλάτων. Clemens Alex. Stromat. I. 1. p. 14. Bölcs Numenios, pythagorasi philosoph, azt irja: τί γάρ ἐστι Πλάτων ἢ Μωσῆς ἀττικίζων; id. I. 22. p. 180.

[3]) Die Götter Griechenlands. Pressburg, 1841. p. 99.

Digitized by Google

külön névnek vevé következő szavaiban: *Zeusnek* is helyes a neve, ugymond. Ezt azonban nem könnyü belátni. Zeus neve ugyanis mintegy mondatot képez, melyet kétfelé választva, ki egyikkel él közöttünk ki másikkal, a mint az istent majd *Zeusnek* majd *Disnek* nevezik. S e kettő egybekapcsolva fejezi ki az isten természetét, mit épen a névtől várunk. Mert nincs egyéb, ki a mi életünknek és mindenek életének oka volna, mint a mindenek ura s királya. Helyes azért az istennek így neveztetni, t. i. Zeusnek, mint *ki által* [1]) *minden élőnek élete van*. Hanem, mint mondám, az egy név két alakot ölt, ugymint *Dis* és *Zeus* alakot. Kratyl. XIV.

2. Dis, Jehova és Jó.

Midőn a bölcs imént olvasott szavaival megkülönbözteti Zeust és Dist, akkor átvezet minket Cicero másik Jupiteréhez. Mind *Dis* mind *Jupiter* mind *Jehova* egy és ugyanazon szó a magyar *jó*val. Lássuk elöször *jehovát*. A héber kútfőben e szó is gyakorta megrövidül, kivált az összetételeknél, mikor aztán *jah*nak szokás hangoztatni. Szép látni e szentiratokban száz meg száz helyen az *el* és *jah* nevek szerepeit, azonban legjobban tetszik az ismeretes *Elias* és *Jóel* név, minthogy amaz *el-jah*, emez pedig megfordítva *jah-el*. Ime, csak e két név egyikében is már változott a *jah* szó, és *jó* szint öltött. Nem szükséges mutogatni ez olvasás helyességét, ha szemmel tartjuk az oly késön fellépett pontozások gyanus értékét. A görögök néha *Ἰάω*nak olvassák, mint sici liai Diodor, I. 94., mely olvasás épen a palóc kiejtés mása, mely az *ó* betüt igen szereti *ao* elemekre felosztani, s mely a magyar nyelvben egyedül ismer és alkot diphthongot. Alkalmasint ezen rövid *jó* szó volt a gyök, melyből a hosszú *jehova* kisarjadzott; de ennek szinte *rejtesnie*, buvnia kellett, úgy hogy a sanhedrin kimondá: Quicumque profert nomen *tetragrammaton* per literas suas, vel secundum scripturam suam, non est ipsi pars in futuro seculo. E négy betüs név volt a יהוה *jehova*. Miért e titkolózás? Azért, úgymond a közelebbi idézvény közlője, hogy a pogányok e szentséges nevet meg ne fertőztetnék, kik már néhol bálványaikat róla nevezték *Jovis*, *Ἰάω*, *jaoth*nak stb [2]). Igen, de e nevek csak és egyedül a *jó* és palócos *jao*ra vernek, nem pedig *jehová*ra. Megjegyzésre méltó itt a

---

[1]) *Διά* praepositio és *ζῶν*.

[2]) Th. Godwin. Moses et Aaron. Ultraj. 1690. IV. c. I. 5.

Digitized by Google

jó szónak egyszerü gyökere, és igen buja hajtásai nyelvünkben talán ilyes renddel: *i*, ebből *iu* vagy *juh*, ebből *jó*, ebből *gyógyul*; ismét az ős *i* szülte az *is* vagy *iz*, *hiz*-ik csemetéket; a *jó* pedig *jóság* és *jósság* anyja; a *juh* és *jóságból* lett *dús*; ebből meg *dísz* és *diszlik*, honnan a *diszló*, ma már *disznó*; ide tartozik a *div* vagy divik ige is, meg a gyökérhez közelebb eső *ivik*. De ily gyökerészet most maradjon; mi történetet nyomozunk, ha áldás követné a szándékot. E szócsalád tagja a *dió* is.

Jehova mellé sorozható a Jupiter név. Jupiter, mond egy romai bölcs, id est *iuvans pater*, quem conversis casibus appellamus ,a *juvando* Jovem, a maioribus nostris *optimus maximus* dicitur, et quidem ante *optimus*, id est beneficentissimus, quam *maximus*, quia maius est prodesse omnibus, quam opes magnas habere. Ugyanaz *Juno*ról is azt mondja, hogy szinte *iuvo* igétől származik [1]). Mi a *Jupiter* név ilyetén eresztését illeti, az nem tetszett hazai tudósunknak, tehát másutt kereskedik. Das lateinische *Jupiter* scheint aus *Jurpiter* entstanden zu sein, da das *Ju* wahrscheinlich das abgestutzte französische *jour* ist, womit das italienische giorno verwandt is [2]). Sokkal könnyebbnek látszik a nevet akár az olasz földre átszivárgott pelasgoktól, akár pedig a palaestinai partokról származtatni. *Jehovának jó* formája nélkülözhetővé teszi mind a két, kissé erőtetett eregetést. A római ékesszóló mégis nagyon kezünkre beszél, midőn az istent *optimus*nak mondja hajdan nevezettnek; mert ez egyenest a pelasg, evanderi időkre néz vissza, mikor még a nevet maga valóságában tisztelték a keveretlen jövevények, nem toldván hozzá a *patert* glossa gyanánt, mely csak a nagyon átalakult ivadéknak volt szükséges. Ilyen a *Juno* név is; ez természetesen *Jupiter*rel közgyökerü, és sajátlag annak neje, tehát *jó-nő*; mit igazol azon adat, hogy Romában egy istennő *Bona-Dea* név alatt tiszteltetett. — A német *Gott* szinte *jó*-isten nevét fordítja.

De honnan mégis a *Juno* istennő és istennév? Ismerjük az *Io* nevet, mely Inakhos leányát ékesíté Argosban, hol sokak szerint először fogant meg az egyiptomi hittan magva. *Io* nem volt egyéb, mint a *Jó*-istennek ujabb neve, mely az argosi pelasgoknál

---

[1]) Cicero, De natura Deorum. II. c. XX. XXVI.
[2]) Die Götter Gricchenlands. p. 98.

Digitized by Google

Zeus név mellett fel akart kapni, de *Hera*, a *hir*, a vallási gyöngéd érzet száz szemmel örködött. Felkapott mégis, hanem *ünővé* változva földönfutóvá lett. Nevezetes utat tett ő, mert elsőben az olasz földre kiséré a pelasgokat, aztán összevissza bolyong Ázsiában és Európában, mint a ki magyarokat keres, felrándul Maeotis és Tanais vidékeire, hol mindig magyarokat kutattak a magyarok; végre megáll Egyiptomban [1]). Itt laktak a *Chamiták*, azaz, az *amon* nép; itt maradt fen az ősisteni nevek egyike; innen sugárzott az, gyakran talán megvesztegetett tiszteletben az ázsiai és europai néptörzsekhez. Nekünk, mond egy illetékes itész a Tud. Gyűjt. 1834-ki folyamában, nekünk szorgalmasb vizsgálatok után oly ősi történeteink vannak, melyek fölülhaladják a vizözön időszámát. Mert mihelyt való az, hogy a *kúnok* hajdan is a magyar nyelvvel rokon nyelvet beszéltek; mihelyt való az is hogy a *kúnok* és *chanániak* egy nemzet voltak: azonnal való az is hogy van magyar historia a közönséges vizözön előtti időkből. A chanániak nemde Cham maradékai s afrikaiak voltak a szentirás Genes. 10. 6—20. előadása szerint. A chanániak, mint egy *philistheus* [2]) ág, a többi hat philistheus ággal nemde *Massar* vagy *Maser*-országból, későbbi nevezettel Egyiptomból költöztek ki Palaestinába a szentirás Genes. 10. 13—18. előadása szerint? Már pedig közvélemény volt az egyiptomiakról, hogy ezek a közönséges vizözön előtt virágzottak, s hogy ezek tették a legrégibb nemzetet. Miután ezt kellőleg megrakta idézvényekkel, mint megannyi diadalmas bajnokokkal, aztán befejezőleg ezeket mondja: Megegyeznek pedig ezek gyönyörűen az emberi nem ázsiai eredetével. Így szólott Horvát István.

Mivel ismét Egyiptomban vagyunk, emlékezzünk vissza, hogy egyiptomi Thebéből, a tudomány és müvészet bölcsejéből jött Libyába s Göröghonba *Jupiter* tisztelete, azaz valamely istennév. Ezt a görögök mind *Disnek* vagyis Zeusnek nevezik. Sajátlag az a valódi Jehova vagy Jó-isten, kinek nevéből aztán jupiter, jovis, juno, io stb származott. Valakik thebei *Dis*nek templomot állítottak, mond Herodot II. 42. mindazok kímélik a *juhot*, s csak kecs-

---

[1]) Aeschyl. Prometh. 551—886. Hol l. Schütz, Excursus IV. ad Prometheum vinctum.

[2]) Sokan philisthaeus vagy philistaeus irnak. Ha szükség volna rá, *theos* jelenthetné a szóban rejlő *istent*. Így Judaea lehetne *jó* [vagy Jehova] = *dea*. De ez hagyján.

Digitized by Google

két ölnek áldozatul. Mert nem minden egyiptomiak istenelnek minden istent egyenlően, kivevén Isist és Osirist, kit Dionysosnak tartanak. A thebeiek, és kik a thebeiek tekintetéből *juhot* nem eznek, következő okból mondják e törvényt rendeltnek: Herakles minden áron akarta látni Dist, hanem az nem akart láttatni tőle. Miután Herakles könyörgéshez folyamodott, Dis mesterséghez nyult, s egy kost megnyúzván, ennek feje megől és felöltött bőre alól mutatta meg magát. Ettől fogvást az egyiptomiak kosfejjel készitik Dis bálványát, s az *ammon* nép, egyiptomi és aethiop gyarmat, s nyelvre nézve mindkettő között középen álló, ezt az egyiptomiaktól tanulta. Úgy tetszik, ez *ammoniták* nevöket is ezen istentől veszik, kit az egyiptomiak *ammo*nak [1]) neveznek. Ez az oka tehát annak, hogy a thebeiek a *kosokat* nem ölik le, hanem tisztelik mint szenteket. Herodot ez előadásában mindenütt a Dis név áll, és sehol nem a *Zeus* név; jele, hogy itt a kettő közt szintugy különbség tétetik, mint Platónál szemléltük. Egyébiránt e bölcs hibázott abban, hogy a Dis nevet a dia praepositióval azonositá, mely *által* jelentésével azt hirdetné, *ki által minden élők élnek*, δὶ ὅν ζῆν ἀεὶ πασι τοῖς ζῶσιν ὑπάρχει. És alkalmasint Plato nyomán egy töredék is, mely Orpheus morzsái közt szokott kiadatni a XXXIX. szám alatt, miután *Zeus* nevet *élő*nek értelmezi, a *Dis* nevet szinte diá-tól ereszti, ὅτι δὴ διά τοῦτον ἅπαντα τέτυκται. Abban mégis felette csodálatos Plato, hogy ugyanazon müben c. XXXI. a δῖος szót, mely természetesen *Dis* névből származik, ἀγαθός szóval fordítja, tehát határozottan *jó* értelmünek hirdeti! Tehát mind Herodot, mind ezen nagyszerü tudós szerint *jó* magyar szónk keresendő a *Dis* névben.

Sok egyéb idevágót mellőzve megemlítjük még az állatkör első jegyét is, mely *kos*, azaz *juh*. A *kos* szintoly jelve Jupiternek az egyiptomiaknál, mint az anya*juh* Junonak. Quemadmodum *Jupiter-Ammon* nullus alius fuit quam Sol (?) qui colebatur sub forma *arietis;* sic, quantum video, Luna potuit dici *Juno Ammonia*, et coli sub

---

[1]) ***Cham*** **nevéről. Mint ismeretes volt *Ábrahám*, *Izsák* és *Jákob istene* utóbb, úgy volt előbb a *Cham istene* hires, míg végre maga az ősatya neve isteneltetett Egyiptomban. Talán a görögcsélés ἄμνος bárányra nézett!**

Digitized by Google

forma *ovis* [1]). Ezen *juh* az állatkör legelső helyén bizonyosan *Disre* vonatkozik, ki abban vezéri szerepet visel. S itt Homer azon előadása, miszerint *Zeus* az aethiopokhoz el-elrándul, s az istenek mindnyájan követik, hogy ott a *kegyes* nép áldozatát lakomázva élvezze, nem kis figyelmet gerjeszthet a Jupiter-tisztelet és név keresőinél. Az egyiptomiak némelyek szerint Aethiopiából erednek, honnét az emberiség szerintök származik is. Diod. Sic. III. 1—3. Így nem volna csoda, ha Jupiter e népnél hazamenne, s azon nép vendégségeiben lelné kedvét, mely néki oly saját kedvence. Talán jelent az valamit, hogy az aethiopokat a magyar *szerecsenek*nek nevezi, a magyart pedig *makar*nak a görög, azaz *boldognak*. *Szerecsen* névben jóformán *szerencse* szót látunk, mely köz nyelven *boldogság*ot jelent. Az aethiop és magyar nép tehát egymáshoz igen közelítene.

3. *Az Isten* név.

Eddig két oly nevét láttuk a fölénynek, melyek tisztán magyarok, ámbár többé oly rangban a magyar nemzetnél nem állanak; most az Isten szentséges névre jön a sor, mely valószinűleg nem magyar eredetü név, noha most már hitünkben ez jeleli a legfenségesb eszmét. Úgy tetszik, több helyen előfordul egyszerün vagy összetéve, például Hestia vagy Vesta, Hestiaea tartomány, Ister (mint Danubiusban *Dan* (=Zan=Zeus) és *viz* [2]), sajátlag Dano-bius); Borystenes [3]), s a sok *estan* és *istan* végü tartományok. Azonban úgy látszik néha el is hallgatja e nevet a szokás, mint Chamnál láttuk, hol az isten név kimaradt, s csak a néptörzs főnökének neve maradott életben. Vagy az *isten* név helyett más tétetik. Ilyen a *Jupiter Myiagrius*, mely névben mi a *magyarok-istene* nevet véljük látni. Ez Hellasban köztisztelet tárgya. Invocant Elei *Myiagrium Deum*, muscarum multitudine pestilentiam afferente; quae protinus intereunt, quam litatum est deo. Plin. X. 40. Nullum animal minus docile existimatur, minorisve intellectus musca; eo mirabilius est, Olympiae Sacro certamine, nubes earum immolato tauro, deo quem *Myioden* vocant, extra territorium id

---

1) Th. Godwini, Moses et Aaron. IV. c. VI. 5. Itt az *elohim* és ἥλιος ujra fellép egymással elcserélve. Most az egyszer talán hibásan.

2) A latin *fluvius* és magyar *folyóviz* egy szó két népnél.

3) Ptolom. Geogr. III. c. V. a kiadók ezt irják: *Boh* fluvius hodie nuncupatur, minor Borysthenes. E mai *boh* név *istent* jelent szlávul?

Digitized by Google

abire. XXIX. 34. Mondják, irja Pausan. Eliacor. prior. XIV. 2. Olympiában alkmenefi Herakles áldoztakor igen alkalmatlankodtak a legyek; míg a hős, akár öneszéből, akár utasítás mellett, *Apomyios-Disnek*, a *légyháritónak* áldozott; mire aztán a legyek Alpheoson tulszállottak. Igy tesznek az elisiek is.

Ezen *légyháritó* nevü isten hire alkalmasint *Akkaron*-ból, a *filistimek* fővárosából került Hellasba, és pedig *Herakles* altal, mely név a magyar *hir* és görög κλέος-ból alakulva magát a *hirt* személyesíti, s oly *félistent* vagy *herost* dicsőít, ki a hősidőben mintegy evangelista vagy apostol gyanánt hivatalkodott, midőn Elisben a Jupiter Olympius tiszteletét megalapította, midőn a görögök istenei által Kaukazus vidékeire számüzött Prometheust is a görög vallásnak ismét visszaadta, midőn az olympiai cultusba az egyiptomi és libyai isteneket is beiktatta. Látnivaló, miszerint a *jupiter-olympius* nem egyéb mint az elferdített *joh-elim*, s *Elis* tartomány neve is igen beleavatkozik az *élő*-isten s *eloah* közötti rokonságba. Midőn tehát Herakles a görög földön a világ ősistenét köztisztelet tárgyául megalapította és kitette, természetes, hogy felvette ő itt a magyaroknál tiszteletben állott isten nevét is, mely maga az *Isten* szó. Ázsiában ez *magyarok istene* volt, de a nemzet neve elferdítve *Myiagrios-ban* fenmaradt, alanyát pedig az idegen ajak majd *deus* majd *jupiterré* változtatta, mint imént láttuk. *Akkaron* városnév lehetett bevezetője a görögös *makar* névnek, mely aztán felette sok helyen, kivált a szigeteken, diszlett, és pedig minket tisztelve.

A sokszor mondott Akkaronban tehát magyarok fészkelvén, a *magyarok istene* elhirhedett Izraelben, sőt felette gyakorta megnyeré ennek vonzalmát is. Az istenség saját neve *Bal* vagy *Bel* volt, utóbbi alakban hasonló *Beloshoz*, mely a magyar *bölcs* lehetne. Izrael őshitének őrei, hogy csuffá tegyék az idegen istent s népök előtt tiszteletét csökkentsék, belőle *Bel-zebubot*, *légy*-istent faragtak. — Ez szerint, *Myiagrios* és *magyar* közt eredetileg nincs különbség, de a hozzátartozó *isten* szót jupiter vagy deusszal cserélte fel az idegen ajk. — Olympiában tehát azonegy istennek három név, ugymint *elim*, *jehova* és *isten* név alatt, melyek mind nemzetünk sajátai, és mind magyar-vallási nevek, adatott meg a tisztelet.

Digitized by Google

VI.

És már most ugy látszik, mind a három fejtegetett istennév arkadiai eredetü vagyis azon néptől hirhedett el, mely Arkadiában lakott. Szóval az arkasok terjeszték Hellasban az ösvallási eszméket, és pedig *magyar* nyelven. Cicero három Jupitere legalább ott születik; és e három szám Egyiptomban is jellemző az isteneket illetőleg. Denon a *végtelen* thebei romok közt talált egyet, melyen véleménye szerint diadalszekeréről Sesostris harcol. Ez távul népeket kerget, melyek szakállt és hosszu tunicát viselnek; mocsárok közé hajtják öket, és egy várdába kényszeríti zárkozni. E töredékek egyikén a vezért földre teríti, már egy nyillal megsebesítve; másikon a foglyokat viszi, kiket a következőn megkötözve *három istenségnek* elébe állít, kiknek oltalma alatt alkalmasint diadalt nyer. Mert meg kell jegyezni, mészerint minden jelenetnél egy vagy két karvaly követi jelvül fegyvereit [1]). Irja aztán, hogy ez istenségek Priap ismerveivel az egész templomon végig ábrázolvák, korbácscsal jobbjokban. E templom egyike volt a legrégibb és legnagyobb templomoknak, melyek valaha építtettek. — E *három* isten nem a Sesostris által meghódított népeket korbácsolja-e a győző kezeivel? Nem ama három név van-e örökítve a müben, mely öseink vallásával összeforrva, s talán azért volt, hogy a legsetétebb távolból egy értelmes hangot küldjön felénk?

Nézzük a neveket sorjában.

Mi 1. *Zeust* illeti: ha Kronos és Rhea fiát határozottan *Zeus*nek veszszük, azaz, az *élő*-isten fordításának; ámbár ezt Cicero kretainak mondja, mindazáltal az egész mythologia szerint, Kretában ugyan fogantatott, de Arkadiában született. Pausanias szerint Arkad. XXXVI. 2. volt Arkadiában egy Methydrion nevü város, mellette Thaumasion hegygyel, melyröl az említett városbeliek azt beszélik, hogy a Zeusszel viselős Rhea ide menekült, hogy segélyeül a gigasok itt az öt netalán üldöző Kronos ellen felkeltek, hogy aztán a Lykaeon hegy bizonyos táján szült, s hogy a köbeadás is itt történt.

---

[1]) Reisen, p. 333—4.

Digitized by Google

2. *Dis* név szinte arkadiai. E névben a *jó* szó rejlik; már pedig *Jovist* és *Junot* a pelasgok vitték legelőször olasz földre, mert lykaonfi Oenotros minden barbárok közt első ment Italiába. Pausan, Arkad. III. 2. És Io vándorlásai mindenütt érdekesek. Die Ordnung, in welcher Io die verschiedenen Länder durchzog, ist für den geographischen Forscher wichtig; für uns ist es angenehm zu bemerken dass Io den Spuren der Pelasger folgté... und Italien besuchte, wo dieser unruhige Völkerstamm eine Niederlassung, unferne des heutigen Ravenna, gegründet hat, der er den Namen *Spina* gab [1]). Erre mutat azon tény, miszerint pelasg volt első, ki gyökerek s harasztokról makk-evésre szoktatta az arkasokat, úgy hogy ezek még soká *balanephagok*nak, makk-evőknek neveztettek. Herodot. I. 66. Pausan. Arkad. I. 2. E makk pedig nem igen lehetett egyéb, mint a *ju*-glans vagyis *dió*, melyet a görögök *Διός βάλανος*, *Dis makkjának* neveznek. Athen. I. 28. *τὰς δὲ Διός βαλάνους καί ἀμυγδαλα σιγαλοέντα Παφλαγόνες παρέχουσι τὰ γάρ τ' ἀναθήματα δν Ιαιτός*. Et quae deciderant patula Jovis arbore glandes; e versben akár *arbor*, akár *glans*hoz viszszük a *Jovis* nevet, mindenik esetben a *ju*glans, *dió* és *dios balanost*, tehát azon gyümölcsöt nyerjük, melynek görögben, latinban és magyarban közgyöke a *jó* magyar szó. Mert hogy, legalább oly késön, mint midön az arkasok makk-evőknek hivatnak, még disznómakkot ettek volna rendszerint az emberek bárhol is, mi nem hiszszük. Végre ugyancsak Arkadiában állt egy templom egyenest a *jó-isten* tiszteletére, mely névnek értelmezése érdekes Pausaniásnál, Arkad. XXXVI. 3. Az út balán, úgymond a *jó-isten* temploma, *Ἀγαθοῦ Θεοῦ ναός*. Ha az istenek az emberekkel *jól* tesznek [2]), Zeus pedig az istenek legfőbbike, elgondolhatni, hogy itt a *jó-isten* nevezet *Dist* illeti. — S ez volna Cicero első Jupitere, a ki Demeter leányát és Dionysost, tehát csakugyan a nyári és őszi gyümölcsök nemtőit nemzette. *Dionysos* névben a magyar *dió* és német *Nuss* vagy latin *nux* lappang. Innen megfejlik tán a mese, hogy miért varrta legyen combjába Semelével nemzett e fiát *Dis*. Tudniillik *Dis* annyi, mint *dió*, s ehez hozzátoldva a *nux* vagy *Nuss*,

---

[1]) Hug, Untersuchungen, p. 165—6.

[2]) Célzás e költői kifejezésekre: *Θεοί δωτῆρες ἐάων*. Odyss. VIII. 325. Theogon. 46.

Digitized by Google

nem lett *éretlen* vagy érthetetlen szó. Apollodor. III. c. IV. 3. Herodot, II. 146. Dionysos indo-german isten.

3. Végre a romai szónok *harmadik* Jupitere, ki szerinte *Ég* fia volt, Arkadiában született és Athenát nemzé: ez ístenség nehezen egyéb, mint a *Magyarok-Istene*. A magyar *isten* név *Set* nevéből ered, kit másként Thoyth, Thoth, Theuth, a romaiak Mercurius, a görögök Hermes néven hivnak. Ez *Trismegistus*nak tiszteltetett, mint legnagyobb bölcs, legnagyobb pap, legnagyobb király. Ő volt az első és legbölcsebb csillagász; tehát az *Ég* fia. *Set*, héber ejtegetés szerint *Setim* szorosan. Ez áll a *filistim* szó egyesének végén is: *feleset*. E névvel azonos a *scytha* név is, mely szinte *isten* szónknak rokona. A *hun* név tehát *emő* vagy *ember*ből levén elrontva, az ismeretes *homo-scythicus* annyi, mint *isten-ember*. *Ungar* is *ember* szónk romlása. *Setim* helyett okszerűn olvasnánk *Estim*-et, mint a *felestim* szóban. Ez pedig közel jár a kérdéses *isten* névhez. Van sok *isten* nevű nép sok külön nyelven. Ilyen Elymais tartomány, Elim város a Verestengernél Izrael utjában, Aelius nevek, Aelia capitolina [1]; ilyen a *hellen* nép, melynek atya *Zeus* volt némelyek szerint Apollodor. I. c. VII. 2. Ilyen a *setim* nép, melynek gyökeres kiirtását jövendölik 4. Mózes. 24, 17.

Ha tehát olvassuk Pausan. Arkad. XXXII. 1. Hogy a szóbavett Arkadiában egy *Ammon* bálvány létezett, a *négyszegü Hermesék*hez hasonló, fején *kos*szarvakkal: itt a tetragrammaton *Jehovát* látjuk először is Ammonban, azaz, a *jó*-istent; másodszor pedig *Hermes* alakában és arkadiai tiszteletében látjuk azon nemtőt, kit egykor az arkadiaiak *isten* név alatt imádtak [2]. Hermes *isten* neve azonban már a pelasgok enyésztével háttérbe szorult, s a mely arányban elhatalmazott a görög nyelv, abban képződött Melampusék és a költők által vidékről kapott, van otthon lelt anyag. Az arkadiai Hermes az egyiptomi *Theuth*, azaz, a bibliai *Set* utóda.

VII.

Ha az arkadiai istennevek magyarak, ha a pelasg név magyar ha az arkas név magyar, kész a következés.

---

[1]) Így nevezte Hadrian a helyrehozott Jeruzsálemet.

[2]) *Arkadiában* egy búcsúnál először is *Myiagrosnak* áldoztak. Nem tudja Pausan. Arkad. XXVI. 4., melyik isten ünnepén. Nem a *magyarok istenéén?*

Digitized by Google

Hanem így buvárainknak Arkadiába s innét Egyiptomba kellend el-elrándulniok. Herodot szerint Egyiptomból jöttek a görög istenek; mások azokat arkadiaiaknak hírlik. Egyiptomban a farkas elökelö tiszteletben állott; Arkadia egészen ez állatról veszi görög és magyar neveit. Egyiptomot sokan a föld legrégibb országának hiszik; dykosura arkadiai városról hagyomány után bészéli a sokszor idézett Pausanias Arkad. XXXVIII. 1. hogy legrégibb mindazon városok közt, melyeket a föld valaha feltüntetett; ezt látta elsöt a nap, ezen tanultak a többi emberek várost építeni. A felebbiek szerint a pelasgok Egyiptomból költöztek Europába; a pelasgok Arkadiában legtösgyökeresb fészkökben voltak. Egyiptom ösneve *massar* vagy *maser*; Arkadiában lykaonfi *Makareus* nevéröl *Makaris* és tán *Makaria* várost rak. Az istenek Egyiptomba futottak, állatokba rejteztek, s ott harcolták a gigasharcot; az arkadiai hagyomány szerint Arkadiában laktak is gigasok, s a gigantomakhia is ott esett meg, névszerint egy *Olympias* nevü forrásnál. Pausan, XXIX. I. 2. E forrás igen hasonlít Agár kutjához I. Mózes 16. 13—14. Egyik *Elim* kutja, a másik *Olympé*. Talán ezen forrásnál kapott fel legelöször az *elohim* hire és vallása, s talán ennél szegült az ellen legelöször Hellasban az öshit, melynek fö lénye *Isten* néven imádtatott.

GEOLOGIAI LEVELEK.

KÖZLI

NENDTVICH KÁROLY.

V.

Másodlagi képletek.

Földünk képeztetésének s alakulásának azon korszaka, melyet eddig vázlani törekvék, rendkivül hosszu volt. Habár az évek számát, melyeken át e változások történtek, még csak közelítöleg sem adhatjuk elé, mindazonáltal oly tények és tényezök birtokában vagyunk, melyekböl minden bizonyossággal következtethetjük, miszerint az időszak hossza, mely alatt a föld felsö kérge az eddig

Digitized by Google